

R **eportatge**

Un estiu al núvol

De TIC i educació social

Sera Sánchez

▼ Foto: Gerson Díaz Bolaños

Diu Bill Buford que hi ha periodistes que si no poden entrevistar Mick Jagger, escriuen una crònica de per què no van poder entrevistar-lo. Escriure un reportatge sobre l'ús de les TIC i les xarxes socials en l'educació social és com no entrevistar Jagger. Qualsevol intent és una obsolescència programada. Veuran, teclejo al Google "tic i educació social" i em surten 490.000 resultats. Com puc encarar-ho, això? Com puc anar una mica més enllà d'unes dades, uns links, unes webs, unes opinions que ja seran velles quan el lector em llegeixi? Com puc transcendir? Com puc transcriure en paper moribund un món, Internet, que per definició és viu, canviant, en el qual les paraules, les definicions, els usos, els perfils, les idees, ja són, en aquest precís instant, història?

Aquest reportatge no és una guia de noms, adreces ni recursos, encara que en contingui uns quants del gust del que escriu. No vull competir amb Google i la immediatesa. L'únic sentit d'escriure sobre les TIC en paper és esperar que en quedi alguna cosa, fer-se preguntes respecte a la nostra professió, les nostres relacions professionals i la relació amb l'Altre. No dic res de nou, parlar de l'ús de les TIC en l'educació social és parlar d'educació social.

El meu escriptori, el de fusta i el de l'ordinador, està ple de papers, apunts i pòstits. 490.000 resultats. Em pregunto qui està creant els continguts sobre educació social que hi ha ara mateix a les xarxes. Qui està creant coneixement?

1. Professionals que escriuen

Abans de l'aparició de les TIC i de les xarxes socials, l'elaboració i difusió de coneixement sobre l'educació social era un monopoli de la universitat i,

d'alguna manera, dels col·legis professionals. Les experiències de professionals en actiu es limitaven a articles en dues revistes professionals, *Educació Social*, editada per la Universitat Ramon Llull, i *Quaderns d'Educació Social*, la revista que vostès tenen a les mans. La veu de professionals, en congressos i jornades sobre l'educació social, també era bastant escassa, important, sens dubte, però gairebé sempre assumint el paper d'actor de repartiment. Es tractava d'una cosa sorprenent i sense parangó. Una professió que prescindeix del que pensen i, sobretot, del que fan els seus professionals en actiu és una professió silenciada. Això es traduïa també en un problema de continguts: la distància (i el desconeixement!) entre el que s'escribia sobre la professió o s'explicava a l'aula i el que realment s'estava fent fora d'aquesta era, moltes vegades, enorme.

Una de les explicacions a aquest problema era que els educadors no escriuen. Una altra era l'escasseja de plataformes per fer-ho (les dues revistes esmentades i poc més). Totes dues eren certes, però

crec que hi havia alguna cosa més. Quan, amb la irrupció de les TIC, els educadors s'han posat a compartir les seves experiències de manera oberta i lliure, han mostrat una narració nua de retòrica i pompositat, un fet per al qual el discurs acadèmic sobre la professió no sempre ha estat preparat. En definitiva, els professionals van començar a parlar del que feien i el que feien tractava gairebé sempre de coses que fan de mal escoltar, doloroses: la pobresa, la dependència, l'addicció, l'exclusió, la malaltia mental. Històries de persones amb dificultats, que no passen pel millor moment de les seves vides. Una narració de vegades descarnada, sense floritures ni concessions. De vegades, és cert, narrada en brut, bruta, deixant entreveure els descosits i, en alguns casos, les manques narratives dels mateixos professionals.

L'aparició de les TIC, dic, ha canviat el panorama i està sent un altaveu per als dos discursos, l'acadèmic i el professional. Dos discursos que es retroali-

menten. Un exemple: al Facebook, com al Twitter, sota etiquetes o *hashtags* com #educaciosocial, cada vegada hi ha més professionals en actiu que, al costat de professors universitaris, debaten temes, pengem links, i comparteixen idees, projectes i continguts. Es tracta d'una conversa molt primigènia, però no hi ha cap dubte que està entreteixint una xarxa de veus fins ara impensable.

Però el més significatiu ha estat l'aparició de blocs d'educadors i educadores socials. *Edu-sosfera.com*, el més important agregador de blocs d'educació social, ja engloba més de cent blocs de professionals de tot Espanya. Són veus de gent amb coses a dir. Alguns d'aquests blocs ja s'han convertit en un referent per a professionals i estudiants. És el cas d'*Educablog.es*, un dels blocs d'educació social pioners a Espanya, escrit per tres educadors bascos, Raul, Iñigo i Asier. *Educablog* s'ha acabat convertint en un llibre, *Educablog, de la red al papel*, que comença a ser utilitzat a la universitat per estudiants del grau d'educació social. Però n'hi ha molts més. Per exemple, els reivindicatius *Movimientoanfibio.com* o el molt professional i compromès *Muyeres* (*muyeres.blogspot.es*), d'Isabel Repiso. Destaquen també a la blogosfera tres excel·lents blocs: *Edusotv* (*edusotv.blogspot.com*), de Noelia Muñoz, un videobloc d'entrevistes a gent de la professió; *Una educadora social en apuros* (*educadoraenapuros.blogspot.com*), de Montserrat Sánchez, o *E-ducacion.info*, de Noemí Menéndez, un dels que millor recullen el tema de les TIC i l'educació social.

Això només n'és una mostra. El que coneixem ara com a web 2.0 canvia molt ràpidament, i no oblidin que jo aspiro a la transcendència. D'aquí a uns anys el *software* i el *hardware*, les plataformes, les aplicacions de mòbil, les xarxes socials, els blocs i els protagonistes seran uns altres. L'important és que el nombre dels que han de dir alguna cosa en l'educació social augmenta, i no sembla que això hagi de fer marxa enrere. Els professionals en actiu, incloent-hi també professors, estan explicant el seu dia a dia. S'està establint un dià-

leg més fructífer, encara que tímid, entre professionals, universitats i col·legis professionals¹.

El saber sobre l'educació social comença a estar a molts llocs, comença a tenir moltes veus i nous referents. S'està produint un coneixement fruit de la col·laboració entre aquestes veus, el que es coneix com a intel·ligència col·lectiva. Tant el creador com el consumidor de continguts tenen més on triar. Qualsevol institució que vulgui prescriure, marcar tendències, difondre tècniques o crear discurs i que no tingui en compte aquesta nova realitat està condemnada al fracàs.

La producció de continguts i els agents que els creen augmenten, però això no significa que ho faci la seva qualitat. Tot i que és cert que aquesta producció té a veure amb relacions de poder, els bons continguts, el bon saber sempre és elitista. Acostuma a pertànyer a qui estudia, a qui investiga, a qui reflexiona, i a qui s'esforça a explicar-ho bé. Cal reconèixer que moltes vegades les xarxes socials solament serveixen, que no és poc, com a repetidors de continguts, i que també hi trobem molt soroll, precarietat i caos. No és tant que el que es diu a les

xarxes hagi de desbancar el discurs d'institucions o persones de prestigi, entre altres coses perquè aquestes ja han incorporat les xarxes a les seves estratègies de comunicació. És que les institucions estaran atentes al que

¹ Com a mostra:

- La jornada Comunicació 2.0 i Acció Social (2012), organitzada per la Universitat Ramon Llull i el CEESC i a la qual es van presentar alguns dels blocs comentats en aquest text.
- La I i II Trobada de Professionals de la Comunicació i l'Educació Social, celebrades respectivament a Gijón (2011) i a València (2012); organitzades conjuntament per l'APESPA (Asociación Profesional de Educadores Sociales del Principado de Asturias), el COEESCV (Col·legi d'Educadores i Educadors Socials de la Comunitat Valenciana), i amb la col·laboració del CGCEES (Consejo General de Colegios de Educadoras y Educadores Sociales).
- El llibre, acabat de publicar, *Acció Social 2.0*, d'Óscar Martínez i Anna Forés, professors del grau d'Educació Social. Editorial UOC, 2012.

es produeix fora de les seves parets per incorporar-ho, la qual cosa ens deixa un panorama apassionant.

He parlat del caos. Qualsevol persona que tregui el cap a les xarxes socials sap del que parlo. Encara que sigui una obvietat, el secret segueix sent saber triar bé entre tot el que es produeix a Internet sobre educació social. Però com podem navegar amb criteri?

2. Una cartografia conceptual

Internet és un gran núvol on s'allotgen milions de converses. Navegar-hi sense rumb, encara que només sigui pel trosset que es refereix a l'educació social, és una bogeria. No està malament deixar-se endur de tant en tant, però si un no disposa de tot el temps del món i no es vol perdre els millors llocs, el millor és navegar amb un mapa. Amb el mapa traduïm i codifiquem el coneixement, seleccionem, prioritzem i filtrem els millors llocs, o almenys els que més ens convenen.

El 2006 vaig sentir parlar per primera vegada dels entorns personals d'aprenentatge, els PLE². El PLE és una espècie de mapa on un dibuixa d'on ve i a on va: les seves lectures, els seus referents, tot allò del que es nodreix intel·lectualment, tot el que sap, el que no sap i el que ha de fer per arribar al que vol. Respecte a les TIC, el meu PLE recull els meus blocs imprescindibles, les xarxes socials a què pertanyo, els webs de referència, les eines que utilitzo, etc. Fer-se un PLE és fer-se el regal de saber en quin punt es troba un i quin rumb duu. Al seu torn, consultar el PLE d'una persona que és un referent per a nosaltres (saber-ne, per tant, també els referents, les lectures, els noms imprescindibles) és una bona manera de navegar per Internet. El PLE com a brúixola.

Fer-se un PLE és fer-se el regal de saber en quin punt es troba un i quin rumb duu [...] Saber construir mapes amb els quals navegar per les xarxes socials serà imprescindible per a l'educació social d'aquest segle.

Mentre escric aquest reportatge el meu PLE s'ha anat ampliant. Un post al bloc de Dolors Reig (*El caparazón*) em duu a la pàgina *Tecnolongia.org*,

² Per a més informació sobre el PLE, es pot consultar el web del col·lectiu Zemos98 (zemos98.org).

de Jaume Albaigès, que escriu sobre les TIC en les organitzacions no lucratives, que em duu a un post del bloc *Elkartekintzasarean.wordpress.com*,

sobre experiències d'intervenció social, que em duu, gairebé sense saber com, a un interessant PDF de Pere Marquès, "Las TIC en la educación social, entornos de trabajo y ejemplos de uso", que, al seu torn, penja de la pàgina digital d'*Eduso.net*, flamant portal de l'educació social. Com veuen, tota una instructiva marra-da per acabar tornant a casa.

Al dia d'avui, molts municipis prohibeixen o controlen l'ús de les xarxes socials a la feina d'una manera que dificulta l'experimentació.

Saber construir mapes amb els quals navegar per les xarxes socials serà imprescindible per a l'educació social d'aquest segle. Res ha canviat, es tracta de triar bé.

Però mentre anem construint els mapes amb els quals navegar, la vida segueix. Neixen nous projectes i usos de les TIC en l'educació social. Quins són? On estan incidint les TIC?

3. Projectes en xarxa

Al capítol 1 els comentava que un dels èxits de les TIC és que hi ha més persones que comparteixen i creen continguts. Hi ha altres usos on les TIC i les xarxes socials es mostren imparables. Es tracta del funcionament de les organitzacions.

El 2012, la Generalitat de Catalunya presentava algunes de les seves xifres *dospuntzero*: 272 comptes i perfils actius, 121.802 subscriptors al Twitter i 50.988 al Facebook. Són xifres importants, encara que, com assenyala Genís Roca, director de la consultora RocaSalvatella, "[...] a la xarxa hi ha uns índexs de testosterona molt alts i hi ha moltes organitzacions que avaluen els seus objectius segons el nombre de fans aconseguit, per tenir-ne més que el competidor". Si l'avaluació de l'impacte real de les xarxes socials a les institucions es fa imprescindible, també està per veure com aquesta aposta de l'administració incideix en els educadors i educadores socials que hi treballen. Programes com *Compartim*³, del Departament de Justícia

³ El programa *Compartim* promou l'aprenentatge a partir de l'intercanvi d'experiències i comparant bones pràctiques.

de la Generalitat, demostren una clara aposta per fomentar la comunicació entre els professionals, però no sempre és així. Al dia d'avui, molts municipis prohibeixen o controlen l'ús de les xarxes socials a la feina d'una manera que dificulta l'experimentació. Tampoc hi ajuda, diguem-ho de passada, el fet que molts professionals encara no s'interessin per les xarxes, encara que les usin a les seves vides privades. Un estudi de Bruno Fernández⁴, professor de noves tecnologies aplicades a l'educació, revelava que en el curs 2005-2006 els alumnes d'educació social de la seva universitat perceben les noves tecnologies com una competència “no tan necessària” per a la professió.

És cert que des de llavors han sorgit les xarxes socials, que han significat com una espècie d'explosió càmbria de les TIC, però es tracta d'una resistència que jo mateix he pogut comprovar parlant amb alumnes del grau per a aquest reportatge, malgrat que tots es podien considerar *nadius digitals*. Potser no és aliè el fet que, com vaig sentir comentar fa poc a Jaume Funes, psicòleg i educador, encara persisteixi cert *xiruquisme*. Pot semblar, en una professió on de vegades les vísceres s'anteposen a la raó, on els sentiments gairebé sempre estan a flor de pell, que la tecnologia és massa freda. Com si el Youtube, el Facebook o l'Instagram, per dir alguna cosa, fossin alguna cosa sense un ésser humà al davant i al darrere. Com si no hi hagués res més humà que la comunicació.

Però hi ha dades que afortunadament semblen contradir-me. A més de l'administració, la tecnologia està tenint una presència veritablement inqüestionable en les organitzacions del tercer sector, sobretot a l'hora de crear perfils corporatius i en projectes socioeducatius i culturals que treballen per millorar la vida dels ciutadans. Com em comenta J. M. Leo Barragán, de la Institució Balmes i membre del GRES⁵, amb l'ús de les eines 2.0 “el treball de cooperació ha creat sinergies que han fet millorar la qualitat de la nostra oferta i de l'acompanyament a les persones que habiten els nostres serveis”.

A més de l'administració, la tecnologia està tenint una presència veritablement inqüestionable en les organitzacions del tercer sector.

4 Fernández Cladera, Bruno. *El papel del profesional de la educación social en la e-inclusión*. EDU-TEC, 2007.

5 Grup de Recerca en Educació Social.

La nostra professió necessita emprenedors que apostin per la innovació i la creativitat i que sàpiguen treballar en equip amb professionals d'altres disciplines.

És cert que alguns dels projectes més interessants, que es poden considerar d'educació social en un sentit ampli, no compten amb la participació de titulats en educació social estrictament. Però no sé si això és el més important. En tot cas hauria de servir com a esperó: la nostra professió necessita emprenedors que apostin per la innovació i la creativitat i que sàpiguen treballar en equip amb professionals d'altres disciplines. Penseu en professors i pediatres, amb els quals ja estem acostumats a bregar, però també en nous actors en el fet social: arquitectes, informàtics, gestors culturals, artistes, etc.⁶ Parafraçant l'expert en educació i tecnologia Richard Gerver, reconegut el 2005 com a millor director d'escola del Regne Unit després de convertir un col·legi conflictiu en un cas exemplar d'innovació, hem d'inventar "els educadors del demà".

El tercer sector. La llista és llarga i aquí solament s'exposen algunes de les propostes que demostren que la salut de l'educació social a la xarxa és bona. Segueixin-me. Començo per *Cibercorresponsales.org*, una xarxa social de joves. Un quadern de bitàcola on menors de divuit anys escriuen sobre els temes més variats. En la mateixa línia, trobem el programa *Conectajoven.net*, un projecte compartit per una xarxa d'ONG i ajuntaments que es defineix com un projecte intergeneracional, on joves de quinze a dinou anys imparteixen tallers de competències digitals a adults. Hi ha la potent *Cibervoluntarios.org*, que treballa per a la innovació social i l'apoderament ciutadà i que també fomenta l'ús de les TIC, i el projecte *Accionat.cat*, adreçat a les persones més vulnerables i en risc d'exclusió, a les quals anima a participar activament. Per acabar, tres d'imprescindibles: *Hacesfalta.org*, xarxa sobre voluntariat i treball; *Asociaciont4.net*, que té per objectiu millorar la qualitat de vida de les persones afectades per la sida, i *BarcelonActua.org*, una comunitat virtual i real on les persones comparteixen interessos, s'ajuden mútuament i generen oportunitats.

⁶ El projecte Ciutat Beta (*ciutatbeta.org*), organitzat pel CEESC i amb la participació de Trànsit Projectes i el CCCB, l'objectiu del qual és realitzar experiències que tinguin com a base l'educació social, la cultura i la comunicació 2.0, va en aquesta línia.

Evidentment, no hi són totes.

Escric això en caloroses tardes d'estiu, amb les finestres obertes de bat a bat. Envejo Kapuscinski, els seus reportatges a peu de camp, a l'Àfrica o l'Amèrica del Sud. La seva sàvia manera de preguntar a la gent sobre els fets quan els focus ja s'han retirat i els altres periodistes han tornat a casa. La seva delicada manera d'acostar-se a l'Altre. Jo també he parlat amb desenes de professionals, però no m'enganyo. Escric sobre les TIC i això vol dir llegir correus electrònics i piulades, consultar webs, comprovar links. És a dir, tot és molt més prosaic. Malgrat tot, tinc una connexió amb el gran Kapu. Per a ell i per a mi, el més important és la relació amb l'Altre, i l'Altre a penes ha sortit en aquest reportatge. Sembla que les TIC han millorat la comunicació entre professionals i en el si de les organitzacions; però, en quina mesura les TIC i les xarxes socials han canviat l'Altre? En què poden millorar la qualitat de vida dels ciutadans, si és que poden?

4. L'Altre, 2.0

R, una mare d'uns quaranta-cinc anys, explica al despatx de l'educadora social que té un problema. Ha entaulat una batalla dialèctica amb adolescents al mur del Facebook de la seva filla, intentant defensar-la. La batalla, crua, violenta i en obert, ja va en boca de gairebé tothom en un poble d'uns cinc mil habitants.

Volent-ho, o sense voler, les xarxes socials han entrat a l'agenda dels professionals. Què se li pot dir a aquesta mare? Com podem mitjançar en aquest tipus de problemes? Crec que el discurs pedagògic de l'educació social sobre el que s'ha de fer està per construir. Hi ha qui defensa que el problema de la senyora R és un vell problema, solament que en un context diferent. El Facebook seria, així, l'equivalent a la plaça del poble. Però hi ha professionals, com Jordi Bernabeu (*Sobrepantalles.net*), que, sense negar-ho, pensen que hi ha alguna cosa nova: "les xarxes socials redefeixen els models de relació". Potser està passant el que anunciava Dolors Reig el 2009 al seu bloc: "és possible viure sense presència digital, però és possible que en uns anys ja no hi hagi dos tipus d'identitats,

Crec que el discurs pedagògic de l'educació social sobre el que s'ha de fer està per construir.

sinó que el mateix concepte d'identitat integri la nostra identitat digital i física". Efectivament, sembla que les possibilitats de reinventar-se personalment, de construir una identitat virtual que també formi part indiferenciada de la nostra identitat, són cada vegada més reals. Si això és així, si la tecnologia introdueix nous paràmetres de comunicació i si la nostra identitat és cada vegada més híbrida, sembla urgent crear discursos educatius que pensin en això.

Alguns professionals ja ho estan fent. Han començat a utilitzar les xarxes socials en la comunicació amb els seus usuaris. És el cas del mateix Jordi Bernabeu o de Raúl Luceño, d'Educablog. Tots dos coincideixen

en els avantatges. Diuen coses com que el missatge del professional arriba molt més ràpid als usuaris, o que els llocs per comunicar-se amb les persones augmenten. Com em comenta pel Facebook Asier Gallastegi: "Els educadors socials treballem on són les persones. Ara són, es relacionen i es construeixen també a les xarxes socials". Canvien les relacions i també els espais. Jordi Bernabeu introdueix el concepte d'"oficina flexible", lloc on es treballa en línia amb els usuaris, i

Els educadors socials treballem on són les persones. Ara són, es relacionen i es construeixen també a les xarxes socials.

Raúl Luceño és del mateix parer: "nous espais virtuals de la mateixa manera que si estiguéssim parlant d'espais en línia, com el carrer, el despatx o el domicili de les persones amb qui treballem". Tot sembla més fàcil, més ràpid. Això, indefectiblement, obre nous interrogants: com s'ha d'estar a la xarxa?, quines noves regles del joc s'imposen en aquesta comunicació?, com podem situar-nos davant conceptes com la transparència o la confidencialitat, valors que molts ciutadans perceben ara de forma molt diferent?, com gestionem la possibilitat de saber més sobre la vida privada de la gent?, on són els límits, per a l'usuari i per al professional?, quins són els desavantatges?

Fa la sensació que anem provant, que avancem mitjançant l'assaig i l'error utilitzant plataformes (com el Facebook, el Twitter) que no van ser creades per a finalitats educatives. En principi, això no té per què constituir cap problema si, a canvi, anem construint un discurs pedagògic que avaluï la nostra pràctica. En definitiva, si som nosaltres els que duem les regnes de la tecnologia i no al contrari. Les eines ens poden donar idees, però les idees segueixen sent l'important.

Un dels assumptes que ens plantegen les TIC és com fer que els ciutadans les utilitzin per apoderar-se, per denunciar situacions de desavantatge social, per formar-se en línia. En definitiva, per millorar la seva qualitat de vida. Crec que és aquí on estarà el veritable desafiament. Pot ser que una de les funcions de l'educador 2.0 sigui acompanyar les persones en la construcció de les seves identitats virtuals. Una identitat que jugui a favor i no en contra de la mateixa persona. O recuperar l'antic concepte de “treball comunitari” encoratjant la creació de comunitats virtuals que donin veu a les persones en desavantatge social. Alguns dels projectes del tercer sector que enuncïava anteriorment treballen en aquest sentit.

“A l'hivern estàs pendent d'estar-te en un lloc protegit per si comença a ploure. A l'estiu t'estàs on hi hagi més aïret”. Aquesta era una piulada del 23 d'agost de 2012 que es podia llegir a la *timeline* de @placido-mo. És la veu de persones que han viscut alguna vegada al carrer i que expliquen les seves vivències al Twitter. Persones que ens acosten les seves experiències gràcies a les xarxes socials. Es tracta d'una iniciativa d'Arrels, una fundació de Barcelona dedicada a l'atenció de les persones sense llar. Poc abans d'aquesta piulada, Miquel Rubio, un estudiant d'educació social, aconseguia que els Ferrocarrils de la Generalitat de Catalunya retinessin una aplicació de mòbils que permetia denunciar captaires i músics als trens. Ho va fer gràcies a una iniciativa en la plataforma en línia *Change.org*, que va aglutinar milers d'adhesions en molt poc temps. Són només dos exemples del potencial de les TIC en l'educació social. Es tracta, al seu torn, d'experiències que ens obren nombrosos interrogants.

I això només acaba de començar.

M'acabo el cafè. Miro al carrer des de la finestra de casa, com un James Stewart qualsevol. La plaça està plena a vessar de nens que juguen als gronxadors, joves que xerren animosament, i gent que pren alguna cosa a les terrasses aprofitant que la calor es dona un respir. Dins i fora dels *smartphone*, la vida segueix. No hem de patir per res. ■

Pot ser que una de les funcions de l'educador 2.0 sigui acompanyar les persones en la construcció de les seves identitats virtuals.